

**Neo-Liberal Küreselleşmenin Refah Devletinde Etkili Olan Faktörler:
Değişen İdeolojik Koşul, Politik Mantık ve Sosyal Boyut*****Effects of Neo-Liberal Globalization Affecting the Social Welfare State:
Changing Ideolojik Condition, Political Logic and Social Dimension*****Mustafa ÇEVİK**İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Zeki PARLAKİstanbul Üniversitesi
İktisat FakültesiÇalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü
İnsan Kaynakları ve Yönetimi Anabilim Dalı

Haziran 2024, Cilt 14, Sayı 1, Sayfa 53-68

June 2024, Volume 14, Issue 1, Page 53-68

E-ISSN: 2148-483X

2024-1

e-posta: sgd@sgk.gov.tr

Yazılar yayınlanmak üzere kabul edildiği takdirde, SGD elektronik ortamda tam metin olarak yayımlamak da dahil olmak üzere, tüm yayın haklarına sahip olacaktır. Yayımlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazı ve tablolardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

If the manuscripts are accepted to be published, the SGD has the possession of right of publication and the copyright of the manuscripts, included publishing the whole text in the digital area. Articles published in the journal represent solely the views of the authors.

Some parts of the articles and the tables can be cited by showing the source.

26. SAYIDA HAKEMLİK YAPAN AKADEMİSYENLERİN LİSTESİ

REFeree LIST FOR THIS ISSUE

Prof. Dr. Kadir ARICI
Ankara Bilim Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. E. Murat ENGİN
Galatasaray Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Gülay YILMAZ
Marmara Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Murat ATAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Elif GÖKÇEARSLAN ÇİFTÇİ
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Doç. Dr. Eray ACAR
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Ufuk AYDIN
İstanbul Aydın Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Alpay HEKİMLER
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Gaye BAYCIK
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Mustafa AYKAÇ
Marmara Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Hakan KAHYAOĞLU
Dokuz Eylül Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Burcu GEDİZ ORAL
Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Uygulamalı Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. M. Ozan BAŞKOL
Bursa Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. İlnür KILKIŞ
Bursa Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Muhammet Enes KALA
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Mustafa Kemal BİÇERLİ
Anadolu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Umur OMAV
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Doç. Dr. Doğa Başar SARIPEK
Kocaeli Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Prof. Dr. Veysel BOZKURT
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Özgür TOPKAYA
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Hakan TOPATEŞ
Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Erdem CAM
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Prof. Dr. Suat UĞUR
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Bige İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Alparslan UĞUR
Kırıkkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Furkan EMİRMAHMUTOĞLU
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. M. Fatih UŞAN
Ankara Medipol Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Dr. Öğretim Üyesi Mehmet TUĞRUL
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

---

26. SAYI DEĞERLENDİRME İSTATİSTİKLERİ
EVALUATION STATISTICS FOR THIS ISSUE

Toplam gelen makale başvurusu	Number of received manuscript	30
Yayına kabul edilen makale sayısı	Number of accepted manuscript	6
Hakem süreci devam eden makale sayısı	Under consideration	6
Red edilen makale sayısı	Rejected after evaluation	18
Ön inceleme aşamasında red edilen makale sayısı	Rejected before evaluation	12
Makale kabul oranı	Accepted manuscript rate	%20

İnceleme Makalesi – Review Article

Neo-Liberal Küreselleşmenin Refah Devletinde Etkili Olan Faktörler: Değişen İdeolojik Koşul, Politik Mantık ve Sosyal Boyut

Effects of Neo-Liberal Globalization Affecting the Social Welfare State: Changing Ideolojik Condition, Political Logic and Social Dimension

Mustafa ÇEVİK*

ID 0000-0002-1048-2328

Zeki PARLAK**

ID 0000-0002-3402-3054

Sosyal Güvenlik Dergisi / Journal of Social Security

Cilt: 14 Sayı: 1 Yıl: 2024 / Volume: 14 Issue: 1 Year: 2024

Sayfa Aralığı: 53 - 68 / Pages: 53 - 68

DOI: 10.32331/sgd.1554715

ÖZ

1970'li yılların sonlarından itibaren neo-liberal ekonomi politikalarının uygulanmaya konulması ile tüm dünyada oldukça kapsamlı bir değişim ve dönüşüm süreci yaşanmaktadır. Beşeri ve sosyal yaşamın her boyutunu derinden etkileyen bu değişim sürecinin itici gücü hiç şüphesiz küreselleşmedir. Her ne kadar İkinci Dünya Savaşından itibaren 30 yıl kesintisiz devam eden iktisadi büyüme refah devletinin 'altın çağı' olarak anılmışsa da refah devletlerinin artan maliyetleri, yüksek enflasyon ve kar sıkışması gibi nedenlerle sarsılmış ve nihayetinde de çökmüştür. Neo liberal politikaların uygulanmaya konulması Keynesyen refah devletini hem ekonomik ve hem de politik açılarından sarsmıştır. Ekonominin ve rekabetin küreselleşmesi, üretim maliyetinin unsurlarından olan sosyal maliyetleri düşürme ve sosyal hakları budamayı gerekli hale getirmiştir. Diğer yandan sosyalist alternatifin çöküşü de ulus devletlere büyük bir güç kaybı yaşatmış, buna bağlı olarak refah devletleri ve sosyal politikalarını da önemli ölçüde geriletmiştir. Neo-liberal politikalar ve küreselleşme sürecine bağlı ekonomik kırılma noktalarını artıran bu politik baskılar, vergi ve maliyet rekabeti gibi teknolojideki değişiklikler, şirketlerin rekabet baskısı altında üretimlerini emek-ucuz ülkelere taşıması vb. nedenlerle de birleşince refah devleti politikalarının büyük bir sarsıntı geçirmesine neden teşkil etmiştir. Ekonomik değişimlerin incelenmesi yazında çokça bahsedildiğinden bu çalışmada refah devletlerinde etkili olan politik faktörlerin salt ideolojik koşullar (Sosyalist Alternatifin Çöküşü), siyasal mantık (Ulus Devletin Gerilemesi) ve sosyal boyut (Sosyal Politikanın Niteliğinin Değişimi) bağlamında incelenmesi yapılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Küreselleşme, ulus devlet, refah devleti, sosyal devlet, sosyal politika

ABSTRACT

With the implementation of neo-liberal economic policies since the late 1970s, a comprehensive process of change and transformation has been experienced all over the world. The driving force of this process of change, which deeply affects every dimension of human and social life, is undoubtedly globalization. Although the 30 years of uninterrupted economic growth since World War II have been referred to as the 'golden age' of the welfare state, the welfare states were shaken by the increasing costs, high inflation and profit squeeze and eventually collapsed. The implementation of neo-liberal policies shook the Keynesian welfare state both economically and politically. The globalization of the economy and competition has made it necessary to reduce social costs and cut social rights, which are elements of the cost of production. On the other hand, the collapse of the socialist alternative caused a great loss of power to nation states, and accordingly, it significantly regressed welfare states and social policies. These political pressures, which have increased their economic vulnerabilities due to neo-liberal policies and the globalization process, combined with changes in technology such as tax and cost competition, companies moving their production to labor-cheap countries under competitive pressure, etc., have caused a major shake-up in welfare state policies. Since the examination of economic changes has been mentioned a lot in the literature, this study will examine the political factors effective in welfare states in the context of purely ideological conditions (The Collapse of the Socialist Alternative), political logic (The Decline of the Nation State) and social dimension (The Change in the Nature of Social Policy).

Keywords: Globalization, nation state, welfare state, social state, social policy

Önerilen atf şekli: Çevik, M. ve Parlak, Z. (2024). Neo-Liberal Küreselleşmenin Refah Devletinde Etkili Olan Faktörler: Değişen İdeolojik Koşul, Politik Mantık ve Sosyal Boyut. *Sosyal Güvenlik Dergisi (Journal of Social Security)*. 14(1). 53-68

• Geliş Tarihi/Received: 02/05/2024 • Güncelleme Tarihi/Revised: 11/09/2024 • Kabul Tarihi/Accepted: 26/09/2024

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, mcevik4@sgk.gov.tr

** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, İnsan Kaynakları ve Yönetimi Anabilim Dalı, zeki.parlak@istanbul.edu.tr

GİRİŞ

1929 tarihinde yaşanan Büyük Buhran'ın ardından ilk kez Amerika'da ve daha sonra da tüm gelişmiş ülkeler de uygulamaya konulan yaygın korumacılık ve akabinde çıkan İkinci Dünya Savaşı ile dünya piyasalarının tamamen yıkılışı, birçok ülkede para konvertibilitesini yok etmiş; savaştan sonraki süreçte uluslararası ticaret ise çok uluslu şirketlerin kendileri ve kendi şubeleri arasında geleneksel ihracat yöntemi ile ve GATT çerçevesinde sürdürülmeye çalışılmıştır (Aykaç, Parlak ve Özdemir, 2009: 27).

1945-1975 yılları arasında refah devletinin zirve yaptığı 'altın çağ' döneminde, Keynesyen refah devleti olarak da anılacak bir müdahalecilik anlayışının gelişimi ile devlet, savaştan dönen bireylerin ve ailelerinin yaralarını acilen sarmak için gider ve harcamalarını arttırmış, ekonomiye ve sonra da sosyal hayata olan müdahalelerini çok üst düzeylere ve sınırlara taşımıştır. Keynes'in 'talep yönetimi' bu evrede öncelikle çok ciddi büyüme sağlamıştır. Hızlı ve ekonomik büyüme ise tam istihdamın artmasına sebep olduğu gibi ücretleri ve çalışma koşullarını iyileştirmiş, refah devletlerinin de hem ekonomik hem de sosyal büyümesini beraber temin etmiştir.

Ekonomik büyümenin maddi kaynakları başta eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik olmak üzere sosyal politikaları ve refah hizmetlerini geliştirmiş, refah devletlerinin de kurumsallaşmasını sağlamıştır.

Keynesyen Refah Devleti'nin savaş sonrası dönemde çok önemli iki etkisi meydana çıkmıştır. İlki; uluslararası ekonomik gelişmenin devlet-piyasa arasında daha disiplinli bir ilişki ile yeniden imarı ki; Bretton Woods kurumları olan: IMF¹, DB², DTÖ³ bu maksatlarla kurulmuştur. İkincisi ise, Avrupa'da refah devletlerinin kurulması için gerekli olan bir altyapı tesis edilmiştir (Özdemir, 2007: 194-196).

Bu durum; savaş sonrası gelişmiş ekonomilerin büyümesinde itici güç olmuş, 1980'li yıllara kadar başta sosyal güvenlik olmak üzere sosyal politikalara ayrılan payı gittikçe arttırmıştır (Özşuca, 2003: 228). Keynes'in işsizliği önleme ve tam istihdamın sağlanması amacıyla kamu harcamalarının artırılmasını savunduğu, 1936 tarihli: 'İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi'⁴ adlı çalışması da savaş sonrası dünya iktisat tarihinde önemli gelişmelerin yaşanmasına ve ekonomide paradigma değişikliğine neden olmuştur. J. M. Keynes'in eserinde önerdiği politikalar kapitalizme son vermeyi değil de kapitalizm ile sosyalizm arasında bir 'orta yol' arayışı olarak değerlendirilmesine yol açmıştır (Piyal, 2000: 92).

Kapitalizmle sosyalizm arasında bir ara model olarak kabul gören İkinci Dünya Savaşı sonrası 'Avrupa Toplum Modeli' geleneğinin de oluşumuna yol açan ve aslında politik olarak uzun bir geçmişe sahip olan bu yolun en merkezi özelliği; kapitalizme son vermek değil, piyasanın tüm varlıkları ile işlemesine imkân vermektir ve bunların: 'piyasa gücünün kötüye kullanılmasını önlemek ve piyasa çarpıklıklarını önlemek' için kapitalizmi sınırlandırmak, düzenlemek ve belirli kurallar çerçevesinde denetleme gerekliliğidir. Bunu yaparken asgari düzeyde sosyal güvenliğin oluşturulması ve piyasanın da sosyal piyasa ekonomisi anlayışı içinde sürdürülmesi gerekli görülmüştür (Jansen, 1999: 33). Yani, bu yol esas itibarı ile demokrasiyi kullanarak, üretimi değil refahı sosyalleştirme politikaları üretebilmeyi öngörmüştür (Ekin, Alper, Akgeyik, 1999: 28).

Bu bağlamda, refah devletinin gücünü sadece kapitalizmin ekonomik ve sosyal dengesizliklerin

¹ IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu).

² WB: World Bank (Dünya Bankası).

³ WTO: World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü).

⁴ Orjinal Adı: 'The General Theory of Economy and Interest and Money'; John M. Keynes: February 1936.

giderilmesinde aramak refah devleti dinamiklerini sadece kapitalizm dinamiklerine hapsedmek anlamını taşır. Halbuki 19. ve 20. yüzyıl kapitalizm ve sosyalizm hareketleri çerçevesinde gelişen gücün anahtarı: ‘çelişkileri’ ile ve ‘mantığı’ ile ve buna eşlik eden iki yüzyıla dayanan ‘sınıf çatışmaları’ ile birlikte modern ulus-devletin kurgusu altında aramak gerekir. Nitekim, P. Rosanvallon refah devletinin işlevinin savaş sonrası, savaştan dönenlerin post-travmatik psikolojik, ekonomik kaygıları ve toplumun sosyo-ekonomik belirsizliklerini önleme hususundaki modern devletin yani ‘klasik koruyucu devlet’in derinleştirilmiş ve genişletilmiş özel siyasal bir biçimi olarak güvenliğin üretilmesi ve belirsizliğin azaltılması kurgusunda olduğunu ifade etmiştir (Rosanvallon, 2004: 21).

Bu nedenle, 20. yüzyıl başında, hükümetlerin harcamaları hemen her yerde bugünkü seviyesine göre çok küçük bir oranda idi. Düşük hükümet harcama oranları içinde bile sosyal güvenlik harcamaları çok çok azdı ve çok az sayıda ülkenin önemli bir sosyal güvenlik sistemi vardı. Bu yüzden büyük ölçüde ve özellikle yoksulların ailelerine, hayır kurumlarına ve dini kurumlarına güvenmeleri söz konusu idi (Piachaud, 2020: 1).

Ancak bu durum, İkinci Dünya Savaşı sonrası Keynes’in fikir babalığı yaptığı, İngiltere’de kurulan ‘Sosyal Güvenlik Komisyonu’ ile ve Komisyon Başkanı Sir W. Beveridge’in ufku ile değişmiş ve bu sayede yeni bir modeli tüm dünyada kurgulanmak üzere refah devletinin ilk numunesini oluşturmuştur (Ekin, Alper, Akgeyik, 1999: 33). Beveridge’in hazırladığı bu raporda⁵, işsizlik ve yoksulluk sadece bireylerin savaşması gereken önemli problemlerin kaynağı olarak görülmemiş, beraberinde tüm toplumu bu beladan kurtarmak için sosyal güvenlik önlemleri ile herkesin kapsam altına alınması gerektiğine dikkat çekilmiştir (Greve, 1999: 7).

Dönem, ayrıca birçok devletin piyasalarını ve üreticilerini de korumak maksatlı ithal ikameci politikalar uyguladıkları ve uluslararası ticaretin hacmindeki sınırlı ama, düzenli artışları kaydettiği yıllar olmuştur. Ancak 1960’ların ortasından sonra gelişmiş ülkelerin hem emek maliyetlerindeki ciddi artışlar hem yoğunlaşan sendikal direnişler ve eylemler nedeniyle özellikle hazır giyim, tekstil, ayakkabı, elektronik montajı gibi katma değeri düşük üretimlerin emek yoğun kısımlarını çok uluslu şirketlerin emeğin bol ve ucuz olduğu ülkelere kaydıracağı görülmeye başlanmıştır (Parlak, 2000: 673).

Ancak, Keynesyen politikaların izlenmesi, 70’ler itibarı ile refah devletini krize sokmuş; cömert ama artan sosyal refah devleti harcamaları ile birlikte yükselen vergi oranları ve enflasyonla işsizliğin birlikte artışı (stagflasyon) ile amacına ulaşmayan istihdam politikaları devlet müdahalelerini krize sokan nedenler olarak görülmüştür. Bu durum, toplumsal uzlaşmaya dayalı yönetimlerin temellerini, devletin de ekonomideki rolünü sarsmış, devletin küçültülmesi gerektiği görüşleri savunulmaya başlanmıştır (Özbek, 2002: 30) ve refah devletinin tasfiyesinin başladığı görülmüştür (Özşuca, 2003: 228).

1980’li yıllara gelindiğinde ise refah devleti uygulamalarının daraltılarak yerini neo-liberal politikalara bıraktığı, devletin sosyal güvenlik sisteminde etkisizleşmesine giden bir süreç ile işlev ve sınırların daraltılmaya çalışıldığı görülmüştür. Bu çerçevede sosyal refah hizmetlerinin özelleştirilmesi maksadıyla bir dizi reformların yeni liberal iktisat doktrini doğrultusunda hazırlandığı gözlemlenmiştir. Bu önlemler haddizatında devletin başarısızlığına kesilen faturaların neticesinde refah rejimlerinin daraltılmasına giden ve ulus devletlerinin küçülmesine yönelik; piyasa uyumlu, uluslararası rekabete dayalı küreselleşme süreci ile de ilişkilendirilmesine sebep olmuştur (Erdal, 2012: iv).

1980’li yıllarla birlikte: Neo-liberal ekonominin yükselişi, sosyalist alternatifin çöküşü küreselleşmenin söylem üstünlüğünü güçlendirip, çok uluslu şirketler vasıtasıyla ulus devletleri

---

⁵Orjinal Adı: ‘Social Insurance And Allied Services’; Report by Sir William Beveridge: November 1942.

merkezden uzaklaştırdığı gibi aynı tarih aralığında birbirini takip eden olaylar olarak sadece refah devletinin politik ve ekonomik yapısını değiştirmekle kalmamış, sosyal güvenlik ideolojisini de çok ciddi bir şekilde değiştirmiştir. Haddizatında istikrarlı ve dengeli toplum oluşumu yolunda refah kapitalizmi özellikle Avrupa’da başarılı olmuş; İskandinav ülkelerindeki sosyal demokrat hükümetlere ait karma ekonomik sistem ve evrensel refah rejimleri bu sistemi temsil eden en iyi uygulamalar unvanını kazanmıştır ancak, küreselleşme bunların değişimini de kaçınılmaz kılmıştır (Özdemir, 2007: 233).

Refah devleti anlayışında başlayan bu dönüşümün temel nedeni, özellikle 1970’li yılların sonları itibari ile ortaya çıkan ‘küreselleşme süreci’ ile birlikte gelişen neo-liberal gelişmelerdir. Bu dönem muhafazakar devletlerin benimsediği ve 1980’ler itibari ile refah devletlerinin dönüşümünde rol oynayan anahtar iki kelime ‘piyasalaşma’ ve ‘özelleştirme’dir. Bu iki kavram ile ekonomi politikalarının daha liberalleştirilmesi ve kamu kesiminin küçültülmesi anlayışı yerleştirilirken, ulus devletlerin sorumlulukları ve yetkilerini kısıtlamaya götüren uygulamalar başarı kazanmıştır (Greve, 1999: 9).

‘Yeni Sağ’ olarak da adlandırılan bu akım, bir yandan müdahaleci refah devleti anlayışının, yani ulus-devletin üstlendiği ekonomik ve sosyal görevlerin ne kadar kötü ve yanlış olduğunu ortaya koyarken, diğer yandan piyasa ekonomisinin faziletlerinin öne çıkarıldığı, temelde de tarihsel gelişmelerin şekillendirdiği bir yapıyı olgunlaştıran teknolojik, konjonktürel ve ideolojik süreçleri belirlemiştir (Kazgan, 2005: 30). Süreç, petrol şoklarını izleyen parasal kriz ve krizin meydana getirdiği ekonomik gerileme ile birlikte refah devleti üzerinde baskı unsuru oluşturan değişen toplum yapısı olmuştur.

Değişen demografik yapı refah devletlerini artan maliyetleri artan vergilerle karşılayamaz hale getirmiş (Clasen ve Oorschot, 2002: 3), bu da piyasa ve sivil toplum arasındaki refah devleti sınırlarının değişmesini gerekli kılmıştır (Ginsberg, 1998: 16). Bu durum toplum açısından da birtakım sorunları beraberinde getirmiş, bireylere kendi emeklilikleri için daha proaktif tutumlar kazandırırken, refah devletlerini de yüksek vergilerden kaçınılabilir bir sistem kurgusuna itmiştir (Dilnot, 2003: 15).

Bu gelişmeler, refah devletinin temelde iki nedenle büyük sarsıntı geçirmesine sebep olmuştur. Ekonominin küreselleşmesi ile artan rekabet bağlamında ilk sarsıntı sosyal haklar üzerinde; ücretlerde, çalışma koşulları ve sosyal harcamalarda aşağıya doğru bir düşüşün yaşanmasına neden olmuştur (Mishra, 1999: 7). Refah devletleri üzerinde ekonomik kırılganlığı da arttıran bu baskılar, vergi ve maliyet rekabeti ile teknolojideki değişiklikler, şirketlerin rekabet baskısı altında üretimlerini emek-yoğun ve emeğin ucuz olduğu ülkelere taşınması gibi nedenlerle birleşince ekonomik sarsıntılarının da temelini oluşturmuştur. Bu faktörler yazında çokça araştırma konusu olduğundan, burada ikinci en büyük sarsıntı sebebi olan politik olarak kamu maliyesi krizi ile birleşen Keynesçi refah devletlerinin ideolojisi, politikası ve sosyal boyutunun neo-liberal küreselleşme karşısında öznel tutumlarına rağmen pozisyon kaybetmesi yönü ile incelenmeye çalışılacaktır.

I- DEĞİŞEN İDEOLOJİK KOŞUL: SOSYALİST ALTERNATİFİN ÇÖKÜŞÜ

Yirminci yüzyılın sonunda önceden tahmini gerçekten güç, en çarpıcı küresel gelişmesi: sosyal bir sistem olan komünizmin Sovyet Toplulukları nezdindeki yönetim ayağının ekonomisi ile birlikte çökmesidir ve sosyalizm mantığının Marksist-Leninist versiyonun da birlikte sona ermesidir. Diğer bir önemli sonuçta; Batı’da da özellikle İskandinav Ülkeler nezdinde parlamenter sistem aracılığı ile sosyalizme mutlak geçiş olasılığının kalmamasıdır. Yani, aslında kapitalizm karşısındaki en pratik bir alternatif olasılığı ortadan kalkmış ve bu gelişme, on dokuzuncu yüzyıl

sanayi kapitalizminin de başından bu yana hiç tahmin edilmeyen bir durumunu teşkil etmiştir (Mishra, 1999: 1).

Bununla birlikte, her ne kadar devlet sosyalizminin politik yönetim anlayışı ve ekonomik mantığı kalkmışsa da İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurumsallaşan sosyal hakların da sosyalizmin gölgesinde büyüdüğü inkar edilememekte (Mishra, 1999: 1), devlet kapitalizminin (liberalizm) 'laissez-faire' mantığına bir alternatif olarak refah kapitalizmini (sosyal piyasa) miras bıraktığı ifade edilmektedir (Özdemir, 2007: 233). Bu durum, savaş sonrası ekonomik gelişmeler ve sosyal oluşumlar ışığında nitelikleri ile değişik refah rejimlerinin kurulması için bir tecrübe olmuştur (Çelik, 2005: 304).

Nitekim yirminci yüzyılın başında ABD başta olmak üzere kapitalist dünyanın, devletin çalışma ilişkilerine sosyal politikalar ile müdahalesi ve sosyal amaçlarına da hizmet edecek değişik türleri ile bir refah devleti oluşumu: devletin sorumluluk alanını genişletmiş ve yüklediği görevleri de arttırmış; İkinci Dünya Savaşı sonrası sosyal haklar seti olacak ve kurumsallaşacak bir sosyal koruma sistemini de gerekli kılmıştır. Bu, aslında Bismarck'ın ülkesi içerisinde gelişen ve önünü de alamayacağını anladığı, işgücü (emek-proleterya) çatısı altında gelişen sosyalist ideolojinin yıkımı için 1871 yılında başlattığı bir vizyonun (sosyal devlet), İkinci Dünya Savaşı sonrası Beveridge 'in İngiltere'sinde bir sisteme (sosyal güvenlik) dönüşmesinin tezahürü olmuştur.

Aslında sosyalist alternatif olasılığı ve organize işgücünün potansiyeli yalnızca refah devletinin gelişimini sağlamadığı gibi, 19.yüzyıl sonlarına damga vuran sosyalist fikir ve hareketler de salt, I. Dünya Savaşı sonunda Sovyet Topluluklarının oluşumuna neden olmamıştır. Yaklaşık bir yüzyıl boyunca büyük gelişme kaydederek, Batı'da da bir yeni toplum yapısının oluşumuna zemin hazırlamıştır (Mishra, 1999: 2).

Ancak bu yeni toplumun inşası ve sosyal güvenlik haklarının evrensel kabulü için Batı Avrupa ülkelerinde İkinci Dünya Savaşı sonrası refah devletinin oluşumuna giden bir politik faktörü de teşvik etmiştir. Tıpkı I. Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle Komünist partilere olan desteğin artması nedeniyle istikrarsızlık korkularının tırmandığı gibi, İkinci Dünya Savaşı sonrası 'Beveridge Raporu' da komünizm tehlikesinden korunmak için birçok Batılı ülkeye önemli bir örnek teşkil etmiştir. Bu rapor, savaş sonrası sosyal güvenliğin nasıl olacağına dair bir yol haritası sunduğu gibi modern refah devletlerinin oluşumuna giden sürecin amaçlarını da ortaya çıkarmıştır: 'Sosyal Güvenlik Planının amacı; her ne şart altında olursa olsun, yoksulluğu gereksiz kılmaktır, sosyal risklere karşı da bir sosyal sigorta sistemi kurarak, tüm vatandaşları kapsamı içine almaktır' (Beveridge, 1942: 9).

Komünizm korkusu Batılı devletlerce refah devletinin kabulüyle sonuçlanmış; sağ partileri tarafından tam istihdama dayalı, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, barınma, aile yardımları ve işsizlik yardımları gibi tedbirler bugünkü Avrupa Toplum Modeli'nin ve batılı toplumların da sosyal politika reformlarının ayrılmaz bir parçasını meydana getirmiştir. Bu nedenle bugünkü, refah politikaları ile epeyce farklılaşmış görünen bir 'sosyal kapitalizm', Esping-Andersen gibi Batılı yazarlarca 'refah kapitalizmi' olarak kavramsallaştırılmıştır (Koray, 2002: 79).

Sosyal refah devletinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında genel bir kabul görmesi ile başlayan ve sosyal harcamalardaki patlayan artış ile genişleyen sosyal programların popülaritesi aslında dışarıda bir sosyalist dünyanın, içeride de sosyalist işçi hareketlerin sosyal reform vizyonu ve ideolojisi ile bağlanmış, konu ile ilgili grupların etkisi ile 'kazanılmış haklar' olarak ilk sosyal devlet programlarının gelişimine çok büyük katkı sağlamıştır. Bu nedenle sosyal koruma sisteminin, sosyalizm gölgesinde büyüdüğü ve sosyal reform açısından da motor görevi gördüğü bir realitedir (Özdemir, 2007: 234).

Ayrıca bu gibi faktörler, 1980'lere kadar Batılı ülkeleri, komünizm devrimine giden bir girdabın içine ve bir kaosun da gerçekleşebileceği endişesine düşürmesi ile sosyal hakların geniş hatları ile kabul edilmesine; bu tehlike karşısında tam istihdama dayalı bir refah devleti ile piyasa toplumunun, kolektivist değer ve amaçlara kendisini nasıl uyumlandırıldığını göstermesine yol açmıştır. Bundan dolayı refah devleti, devlet sosyalizmi ile 'laissez faire kapitalizmi' arasında bir orta yol bularak sosyal devlete büyük bir güç vermiş ve halk tarafından da geniş destek görmüştür (Çelik, 2005: 305).

Ancak 1980'lerin hemen başından itibaren gittikçe azalan komünizm korkusu yerini Batı'da özellikle Anglo-Saxon serbest piyasa modeline sahip ülkeler içinde, neo-liberal fikirlere yeniden dönülmesi ile bir geri dönüşte ('Yeni Sağ') kendini bulmuştur. Sosyalist alternatifi çöküşü ve işgücü hareketinden kaynaklanacak herhangi bir ciddi iç tehdidin de artık yok oluşu, neo-liberalizmin serbest piyasa ekonomisi ideali ile kurgulu deregülasyon ve özelleştirme talepleri ile yeniden geri gelmesini mümkün hale getirmiştir. Kısaca, Soğuk Savaş dönemin yarışı, kapitalist sistem ve piyasa ekonomisi tarafından kazanılmış ve rakipsiz bir küreselleşme çağına da geçilmiştir. Küreselleşme yani piyasa ekonomisi ise demokrasi ve hukuk devletinden oluşmuş bir yeni sosyo-ekonomik düzeni, tüm dünyaya bir yeni model olarak sunmuştur (Mishra, 1999: 3).

1990'lı yıllara gelindiğinde, uzun yıllar sonra merkez sol partilerin birçok Batı Avrupa ülkesinde iktidara gelmeleri ile, İngiltere'de Tony Blair hükümeti 'üçüncü yol' adı ile bir akım başlatmıştır. Bu akım, neo-liberalizm ile refah devleti arasında post-endüstriyel toplumda, refah devletlerine bir nevi alternatif olarak değerlendirilmiştir. Neo-liberalizmin piyasa ekonomisi içerisinde bireysel sorumluluğa ve rekabete önem veren yapısı ile kamu bileşiminden oluşmaktadır (Esping-Andersen, 2002: 4). Yeni demokratik devlet; yeni karma ekonomi, aktif sivil toplum, pozitif refah, demokratik aile, eşitlik ve sosyal yatırım devleti vb. gibi unsurlardan oluşmaktadır (Giddens, 1998: 117).

'Üçüncü Yol'; serbest piyasa ekonomisindeki gibi özelleştirme, deregülasyon ve hükümetin rolünü sınırlamak gibi neo-liberal politikaları kabul eder ve dayanışma ve eşitlik gibi sosyal demokrat değerleri benimser. Yeni karma ekonomi ile hükümetin düzenleyici rol alıp, piyasanın uyumsuzluk sorunlarını çözmesini ister. Sosyal adaletçi ve eşitlikçi politikaları korumaktan yanadır, aktif sosyal politikaları (sosyal yatırımcı devleti) savunur. Ayrıca açıklık, şeffaflık ve demokratikleşmeyi ve özellikle de sosyal koruma biçimlerinin (emeklilik sistemi gibi) desteklenmesini ister (Clasen, 2002: 67).

Aslında üçüncü yol kuzey Avrupa sosyal demokrasilerinin (İsveç, Norveç, Danimarka) keşfinden başka bir şey değildir, bu nedenle eleştirilmektedir (Esping-Andersen, 2002: 5). Ancak içinde önemli bir yeri olan sosyal yatırım devleti (aktif sosyal politikalar) anlayışının günümüz sosyal politikalarını ciddi etkilediği ifade edilmektedir. Hatta Avrupa Sosyal Demokrat Partilerinin de son yıllarda evrensellik ilkesinden, gereksinim ilkesine doğru yöneltilerini belirtmektedir (Clasen, Oorschot, 2002: 18).

II-DEĞİŞEN POLİTİK MANTIK: ULUS DEVLETİN GÖRECELİ GERİLEMESİ

Ulus devlet, toplum üzerinde genel irade ve ortak çıkar adına bağlayıcı kararlar alan, aldığı bu kararları uygulama ve zorlama yetkisine sahip, bu işlevlerini kendisinde barındıran bir kurum, bir yönetim erki ve bu erkin tek egemeni olarak kural ve usuller yetkilisi olarak tanımlanır. Bu tanımlama ile ulus devlet bir ülkenin sınırları dahilinde yönetim erkinin tek siyasi egemeni olmayı ifade etmekte, bir başka örgüt veya kurumu da asla rakip olarak kabul etmemektedir (Koray, 2000: 62).

Küreselleşmenin ve sürecinin hızlanmasının bu egemenlik erki üzerinde tehdit oluşturduğu ileri sürülmektedir. Ancak ulus devletin ekonomik belirli faaliyetleri için ifade edilen bu durumun ulus devletin egemenlik erki üzerinde bir tehdit algılanmasını gerektirmediği ifade edilmektedir. Ulus devletin girdiği bu krizi küreselleşme sürecine bağlayanların önemli bir kısmı ise küreselleşmenin ortaya çıkardığı sorunları ile ulus devletin aslında baş edemediği ve sürecinin de esasen ulus devletin dört temel işleyişi bakımından bir zafiyete uğratıldığını savunmaktadırlar. Bunlardan birincisi: Devletin sorunları çözme kapasitesinin elinden alınması olarak ifade edilmektedir. İkinci olarak biçimi, üçüncü ve dördüncü olarak özerkliğini ve otoritesini zayıflattığını yani toplum içinde ulus devletin meşruiyetini sorgulatarak meşru egemenliğini zedelemesinin tabii bir sonucu olarak bu tartışmanın çıktığını savunmaktadırlar (Temiz: 2004: 61).

Ne var ki milenyum ile başlayan bu asrın mutlak bir ideali olan küreselleşme süreci ile modern devleti yeniden yapılandırma çabalarının hemen baş göstermediği; artan gerilim ile birlikte ulus devletin ekonomik sınırlarının bulanıklaştığının doğru olduğu ve ulus devletin gerileme içine bu nedenle girdiği ve ciddi ölçüde de çok büyük bir güç kaybettiği ileri sürülmektedir. Bu iddiayı savunanlar, yeni bin yılın aslında dünya üzerindeki sermayenin hareket serbestiyetinin ve meşruiyetinin çoktan kabul edildiği anlamına geldiğini, bu nedenle çokuluslu şirketlerin (ÇUŞ) uluslararası mal ve hizmet ticareti ile ekonomik örgütlenme faaliyetleri için devleti önceden marjinalleştirdikleri ifade edilmektedir. Tam tersini savunanlara göre ise, bu türden değişimlerin devleti tamamen yok ettiği anlamına getirmeyeceği gibi, yeni görevleri yükleterek, ekonomik alanlara düzeyli yaklaşmasına sebep olduğu ve örneğin özelleştirilmiş yeni sanayilerin düzenlenmesi veya sosyal güvenlik alanındaki finansman krizleri dolayısıyla yapılan reformların devlete yeni görevler yüklediğini savunmaktadırlar (Özdemir, 2007: 244).

Nitekim refah devleti ulusal bütünleşme ve ulusun yeniden inşası için gelişmiş olup halen bu doğrultuda devam etmekte ve kolektif ve sosyal hizmetlerin geliştirilmesinde de halen çok aktif bir rol oynamaktadır. 20. yüzyıl içinde Avrupa'daki emperyalizmle bağlantılı savaşlar, krizler ve uluslararası rekabetlerin yerini savaş sonrası dönemlerin ekonomik ve sosyal düzeylerini iyileştirmek ve açılan yaralarını sarmaya yönelik güçlü bir ivme yakalanmış; yapılan reformlar, ulusal birlik duygularını şekillendirmeyi amaçlamıştır. Örneğin İngiltere'de devletin ulusal verimlilik hareketi çocukların eğitim ve sağlığının geliştirilmesine yol açmış; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da tam istihdam hedefi ve refah devleti kuramı sosyal vatandaşlık yolunda 'tek ulus' fikrini kurumsallaştırmıştır. Ayrıca üçlü yapı (sosyal diyalog) ve benzeri düzenlemeler, ulusal hedeflere ulaşmak için ulus devlet çerçevesinde iş birliğini sağlamayı amaçlamıştır (Mishra, 1999: 11).

Diğer yandan, ulus devletler küreselleşme sürecinin ideolojik temellerini oluşturan kapitalizmin ortaya çıkışına ve gelişmesine öncülük ettiği konumunu iki yüz yıldır sürdürürken özellikle küreselleşmenin ulus devletini gereksiz ve siyasetini önemsiz kılmakla ulus egemenliğini tali hale getirerek, tüm unsurları ile piyasayı egemen unsur haline getirmeye çalıştığı ve aralarındaki bağı günümüzde sorgulatur hale getirdiği ifade edilmektedir. Kapitalizm, bu ulusal bağları kırdığı için ulus devletleri bugün kimliksiz ve köksüz hale gelmekte; güç kaybetmelerine kuvvetli bir neden teşkil etmektedir. Bu durum, kapitalizm ile ulus devletler arasındaki ilişkinin iyice zayıfladığı ve hatta sonunun geldiği yorumlarının yapılmasına sebep olmaktadır. İyimser bir yaklaşımla ulus devletin bugün halen resmi egemenlik hakkını kullanıyor olmasına bağlı olarak uluslararası sistemde özel bir aktör haline geldiği; kötümser yaklaşımla bakıldığında ise etkileme gücünü yitirdiği şeklinde değerlendirilmektedir (Temiz, 2004: 61).

İdealizmden uzak görüşünü ifade edenlere göre ise ulus devletin gerilemesi ile özdeşleşenin aslında refah devletinin zayıflaması olduğu, diğer bir deyişle refahın adil dağılımının kesinlikle bozulmaya

yüz tutması ile arasında artık dolaysız bağ bulunması simetrik ilişki meydana getirdiğini ispat için yeterli bir delil olduğu ifade edilmektedir. Refah devletlerindeki bu gerilim alanları aşılamadığı için bu alanlarda genişlemeleri de sağlanamamaktadır. Aksine, neo-liberalizmin ve onun ideolojisi küreselleşmenin yardımı ile ekonomilerin uluslararasılaşması, ulus devletleri zayıflatması gibi unsurlar hep birlikte kamusal sosyal refahın adil dağılımı üzerinde çok olumsuz bir rol oynadığı gibi son çeyrek asırda sosyal güvenlik, sosyal politika ve sosyal devlet ile sosyal adalet anlayışında da bir durağanlığa ve geri gidişine yol açmaktadır (Özdemir, 2007: 244).

Bu, haddizatında küreselleşmenin ve küreselleşen ekonomilerin ulus devletin işlevleri olan sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal refah hizmetlerini 80’li yılların başı itibari ile zayıflatmaya ve yıpratmaya başladığı İkinci Dünya Savaşı’ndan otuz yıl sonra ortaya çıkan bir yeni sistemin habercisidir. Bu durum; 90’lı yıllarda toplumsal sınıflar arasında dengeyi muhafazaya yönelik uygulamaların bir kenara bırakılarak, artan bir şekilde piyasaların küreselleştiği, mal ve hizmet üretiminin ulus-ötesi büyümesi ile beraber sermayenin de ulus-ötesi hareket kabiliyetini kazandığı ve ayrıca yeni bilgi teknolojileri ile de üretim sistemlerinden, değişen yeni iş ve yeni işgücü vasıflarına ve nihayet endüstri ilişkilerinde dönüşüme kadar bir çok değişikliğin de sebepleri olan küreselleşmenin itici güçleridir (Zengingönül, 2007: 87).

Yukarıda değinilenlerin tamamlayıcı öğeleri ise: devletin kamu iktisadi teşebbüslerinin yerine özel girişimin ‘kârlılık’ ilkesinin gelir bölüşümü ve kaynak dağılımı olarak devreye girmesi ile ‘sosyal fayda’- ‘sosyal maliyet’ hesaplarının artık askıya alınmasıdır (Kazgan, 2005:19). Bu; işsizliğin geri dönüşüdür, toplu pazarlığın adem-i merkezi hale getirilmesidir ve işgücü piyasalarının da güvencesizleştirilmesidir ve esnekleştirilmesidir. Refah devleti çağını karakterize eden sosyo-ekonomik sorunlara ait ‘tek ulus’ yaklaşımının da sonu olduğunun açıkça bir ifadesidir. Küreselleşmenin, toplumları giderek kazananlar ve kaybedenler olarak ikiye bölmesi ile birlikte, ulusal çıkar kavramının da sürdürülmesi demektir fakat artık zorlaşmaktadır ve ulus devlet kavramı da gittikçe içi boş kalma tehlikesi ile karşı karşıya bırakılmaktadır (Mishra, 1999: 12).

Bu nedenlerle, hükümetlerin ekonomilerini eskisi gibi yönetemeyecekleri hatta küresel ekonomiyi biçimlendiren özel ve kurumsal güçlerin açık nüfuzu altına girmeye mecbur bırakıldığı öne sürülmektedir. Ulus devlet yetkilerinin bir kısmı ya ‘ulus-altı’ denilen gönüllü kuruluşlara, yerel yönetimlere ve STK’lara ya da ‘ulus-ötesi’ adı ile anılan: IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kurumlara dağıtıldığı gözlenmektedir. ‘Yeni Sağ’ diye bilinen bu akımla geçmişteki sosyal devletteki gelişmeye koşut, refah devleti anlayışının ne denli hatalı olduğunu göstermek benimsenirken; bir yandan ulus devlet karşıtı ideoloji ile devletin gelir bölüşümünü düzenlemek amacıyla üstlendiği sosyo-ekonomik görevlerin kötülüğü ve yanlışlığı ortaya koyulmakta, diğer yandan da piyasa ekonomisi ‘tek egemen’ olsun diye ulus devletin yetki ve sorumlulukları kısıtlanarak, küçültülmesi, güçsüzleştirilmesi istenmektedir. Burada söz konusu tehlike artık şudur: Sarkaç; bir uçtan diğer bir uca, yani sorunların çözümünü devlete bırakan görüşten artık sorunu devletin bizzat kendisi gören anlayışa dönüşmektedir (Kazgan, 2005: 21).

Bu durum, küreselleşmenin ulus devletin politik gücünün doğası ile otoritesini derinden etkilediğine ve şeklini de değiştirdiğine olan inancı pekiştirmektedir. Buna göre ulus-devletin kendi sınırları içinde özerk yönetim gücü bir değişimin eşliğindedir. Artık dünya ülkeleri ve hükümetleri daha güçlü küresel ve bölgesel mekanizmaların baskısı altındadır. Bu, onlara ‘ulusal’ ile ‘uluslararası’ ve ‘içsel’ ile ‘dışsal’ her açıdan kolayca ayrılaşmadığı ortamları da dayatmakta: kültürden, suça, finans hatta ahlaka kadar genişlemekte, derinleşmekte ve hızını arttırmaktadır (Held vd., 1999: 2). Süreç, ulus devleti artık ‘karar verici’ değil, ‘karar alıcı’ yapmaktadır (Held, 2005: 2-3).

Aynı zamanda, ulus devletlerin özerkliği ve egemenliği küresel kuruluşların ve küreselleşmenin büyümesi yoluyla da perdelenmektedir. Ekonomik deregülasyon ve sosyal koruma standartlarının zayıflatılması yönündeki baskılar ulus devletlerin artık ekonomik süreçler üzerinde var olan kontrolünden vazgeçmesi ile sonuçlanmaktadır (Pierson, 2004: 89). Örneğin vergilendirmek yeniden dağıtmaktır, devlet de dağıtııcıdır. Maastricht Anlaşması; AB üyelik koşulunu katı bir şekilde düzenlemiştir. Bu koşullar, bütçe açıklarının GSMH 'nın yüzde 3'ünden daha düşük olmasını ve toplam ulusal borç toplamı da GSMH 'nın yüzde 60'ını geçmemesini gerektirir. Vergilerin artırılması bütçe açıklarını kapatmaya yarayacaktır ama AB'nin 'Avrupa Para Birliği' üyelik hedeflerine ulaşmayı engelleyeceği için çözüm olarak çoğu AB ülkesi sosyal harcamalarını azaltması gerekmektedir (Özdemir, 2004: 205).

Ulus devletler aynı zamanda en önemli ekonomik aktörlerdir. Hükümetleri yalnızca emek satın almazlar, aynı zamanda sermaye projelerini de finanse ederler. Altyapı ve yol yapımı işlerinin parasını da öderler; yeri gelir ataç, yeri gelir savaş gemisi ve hatta her türlü sarf malzemesi de satın alırlar. İroni burada başlar; küresel entegrasyonu düşünen ulus-devlet ekonomik deregülasyon ile piyasalara ve rekabete daha fazla güç verirken, yargı yetkisini kullanarak mevcut tekellerini de azaltmak zorundadır (Pierson, 2004: 89).

Ancak isabet alan sadece ekonomik faaliyetlerin ölçeği olmayıp, aynı zamanda devletin yeniden dağıtım etkileri de bu gelişmeden nasibini alır. Tüm vatandaşlar vergilerini öderler ve hemen hemen hepsi devlet hizmetlerinden de asgari faydalanırlar. Nüfusun önemli bir kesimi, özellikle kendisine ait geliri yeterli gelmeyenler, mali destek için neredeyse tamamen devlete bağımlı olabilirler. Fakat, ulus devlet bugünkü küresel ortamda güç ve otoriteyi kaybettiğinden, vergi toplama, hizmet sağlama ve gelirlerin dağıtımını gibi 'çıktıları' etkileme güçlerini de dolayısıyla kısıtlamışlardır (Zengingönül, 2007: 234).

III-DEĞİŞEN SOSYAL BOYUT: SOSYAL POLİTİKANİTELİĞİNİN DEĞİŞİMİ

Sosyal politika, bir ülkede devletin ülke insanlarının, yurttaşlarının mutluluğu, refahı ve ayrıca sosyal adaletin tesisi için ülke insanlarının sağlığı, eğitimi, güvenliği, beslenmesi, barınması, korunması ve istihdamının sağlanması yönüyle aldığı kararlar, uygulamalar bütünü şeklinde tanımlanmaktadır. Dar anlamıyla sosyal politika çalışma hayatına yöneliktir; geniş anlamıyla sosyal politika toplumun tamamını kapsayacak, koruyacak politikalar bütünüdür. Sanayileşmenin yol açtığı işçi sorunlarına bir tepki olarak doğan sosyal politikalar zamanla toplumun artık tüm ihtiyaç sahibi kesimlerini kapsayacak bir biçimde fonksiyonlar kazanmıştır (Yorgun, 2013: 357).

Sanayileşme sonrası olumsuz ve kötü çalışma koşulları ile yoksulluk içerisinde çalışan emek sahipleri ile sermaye arasındaki çatışmayı gidermek, meydana getirdiği eşitsizliğin yol açtığı kavgayı önlemek için hem ekonomik hem sosyal hayatta düzenin oluşturulmasına yönelik düzenlemelerin bütünü olarak, sanayi devrimi ile doğmuştur. Öncelikle işçilerin hak ve hukukunun gözetilmesi anlamında değer kazanıp sonra sınıf kavramının genişlemesi ile dar anlamından sıyrılarak; toplumda yer alan tüm bu sosyal sınıfların hareketleri, tezatları (farklılık) ve mücadeleleri karşısında devleti ve hukuk nizamını korumaya matuf bir siyaset (politikalar) olarak gelişmiştir (Kessler, 1945: 4).

Günümüz toplumsal yaşamına güç ve yön veren, kamu eli ve gücü ile uygulama imkânı bulan; devlete ait, topluma yönelik politikalar bütünü olarak (Koray, 2007: 19) sosyal politikalar, modern anlamda İkinci Dünya Savaşı sonrası değer kazanmıştır. İlk zamanlar hem dar hem geniş anlamıyla, yirminci yüzyıl ortalarından itibaren de dünyanın en yoksul ülkelerinde bile uygulama imkânı bulan sosyal politikalar son zamanlarda, insani birçok gelişmeyi teşvik eden fenomen kavramlardan biri olmuştur (Şenkal, 2005: 105). Bununla birlikte, tarih boyunca hem ekonomik gelişmeler hem sosyal

sorunlar hem toplumsal katılım ile çevresel sürdürülebilirliği sağlamak, hem de toplumsal bütünlüğü pekiştirmeye yönelik tüm düzenlemelerle değişen ihtiyaçlara bağlı olarak bölgesel veya yerel düzeylerde gerçekleşmiştir (Şenkal, 2018: 15).

Toplumsal bütünlüğü tehdit ve toplumsal hayatı olumsuz etkileyen her türlü sorun ile mücadeleye yönelmiş evrensel parametreler bu dönem arz etmiş; sosyal koruma ve eşitliği sağlamak amaç edinilmiştir (Tokol, Alper, 2018: 6). Ancak, son yıllarda kapsam ve boyutları gittikçe farklılık gösteren sosyal politikalar ekonomik ve finansal başta olmak üzere birçok alanda yapılan düzenlemeler ile yereli aşır küresel boyuta ulaşmıştır. Son çeyrek asırdır birçok sorunun çözümü artık küresel düzeylerde aranmaktadır. Bunun temel nedeni küreselleşmedir. Piyasa ekonomisi kurallarının doğurduğu ve küreselleşmenin derinleştirdiği, ulusal barışı tehdit eden eşitsizlik, eğretilik ve güvencesizliğin azaltılarak ortadan kaldırılabilmesi için uluslararası kuruluşlarca oluşturulan politikalar mevcut ekonomik, sosyal ve çevresel kriterlere uygun küresel sosyal politikaların gelişimine neden olmuştur. Bu bağlamda küresel boyuta ulaşan sosyal sorunlar ile hem küresel boyutta mücadele ve işbirliği içinde olacak, hem sosyal sorunların küreselleşmesi karşısında sosyal politika parametrelerinin de genişlemesini sağlayacak: 'küresel sosyal politikalar' gerekmıştır (Şenkal, 2018: 17).

A- Küreselleşme ve Küresel Rekabet Karşısında Sosyal Politika Niteliğinin Değişimi

Neo-liberal düzen, 1970'li yılların sonu ile 1980'li yılların başında ABD ve İngiltere öncülüğünde piyasa ekonomisini kamu müdahale ve etkilerinden arındırarak ve/veya kuralılaşdırma (deregulation) olarak tabir edilen faaliyetler ile başlamıştır. Aslında ekonomi dünyası, 1970'li yılların başında Fordizm krizi ve Taylorist örgütlenmenin yetersizliği gibi nedenleri ile iyi bir başlangıç yapmamıştır. Buna ilaveten, 1970'li yılların ortalarından itibaren art arda gelen petrol krizleri de ülkelerin borçlarını ödeyemediği ve IMF ile Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlardan borç para alma yarışına girdikleri bir dönemin de başlangıcı olmuştur. Yapılan anlaşmalar hem gelişmekte hem az gelişmekte olan ülkelerin kendi iç piyasa dinamiklerini (üretim, sermaye, işgücü) kredi kurumlarına (IMF, DB) açmalarını ve aynı zamanda ulusal egemenlik erkleri üzerinde yeni bir ekonomik düzenin uygulayıcılarını kabul ettikleri anlamına gelmiş, hem de bu gelişen durum gelişmiş ülkelerin istekleriyle de birebir örtüşmüştür (Kazgan, 2005: 89).

Bu yeni neo-liberal ekonomik düzen, haddizatında küresel düzeyde bütünleşmiş bir serbest piyasa ekonomisi oluşumunu amaçlarken, gelişmekte ve az gelişmekte olan ülkelerin uzun dönemli bir durgunluğa girmelerine netice olmuş; enflasyonla işsizliğin birlikte artışı (stagflasyon) ile kredilerini ödeyememeleri merkez ülkelerin ihracatları ve ithalatlarına yönelik çevre ülkelerdeki korumacılık politikalarının (iç piyasa) azaltılmasına yönelik talepler ile karşı karşıya kalmalarına sebep olmuştur. Bu arada, IMF ve DB bu amacı gerçekleştirmeye yönelik rol oynayan ön plandaki iki kurum olmuşlar (Kazgan, 2005: 89); bu bir anlamda devlet tekellerinin kaldırılmasını, kamu işletmeleri özerkliğinin kaldırılarak özelleştirilmesini, mal ve hizmet ile sermaye özerkliğine netice verecek her türlü kamu düzenlemelerinin yapılmasını, doğrudan yabancı yatırımlar ile kısa vadeli portföy yatırımları başta olmak üzere sermaye hareketlerindeki denetimin kaldırılarak sermaye piyasaları ile bütünleşmesini kuran bir yapı ile çalışma hayatına yönelik deregülasyon yapılmasını gerçekleştirecek bir ekonomik düzenin işletilmesine neden olmuştur (Kazgan, 2005: 90-93).

Ama bu arada ulus devletler, serbest piyasa ekonomisinin kontrolü altında; özel mülkiyet, veraset, rekabet, serbest girişim, serbest fiyat ve dövizin konvertible olması gibi vb. kanunları yaparken müdahaleci niteliklerini bırakmamışlardır. Müdahaleci yaklaşım ne var ki sosyal harcamaların artışını da beraberinde getirdiğinden ortaya çıkan açmazlar, siyasi ve ekonomik kaygılara yol

açmış; küreselleşme sürecinin her ikisi üzerindeki baskıcı etkisi sosyal politikaya da yansımıştır. Bu durum ulus devletleri politik özerklikten ve sosyal politikayı biçimlendirme yeteneğinden kopardığı gibi, neo-liberalizmin güçlenmesi, ideolojisi olan küreselleşme sürecinin hızlanmasına ve ulus devletlerinin de zayıflamasına yol açmıştır. Ekonomik ve teknolojik değişime bağlı olarak gelişen dönüşümler de müdahaleci devletin tüm kurumlarının yeniden gözden geçirilmesini ve birçok yapısal değişikliğe gidilmesini gerektirmiştir (Erdut, 1995: 57).

B- Devletin Değişen Rolü ve İşlevleri Karşısında Sosyal Politika Niteliğinin Değişimi

Sosyal Politika, geliri ve refahı arttırmaya dayalı 'ekonomi' ile, devleti koruyan ve gücünü arttıran 'siyaset' alanı arasında bir alanı kapsamaktadır. 'Ekonomi', vazgeçilmez kaynaklar sunarken, 'siyaset' de kendisine tanıdığı müdahale yetkisi alanından, siyaset ve ekonomi ile sosyal politikaların sıkı sıkıya bağını kurmaktadır. Ancak bu bağ siyasetin ve ekonominin konuları ile alakalı değildir, sosyal adalet ilkesi ile bağlantılı olarak devlet ve toplumu oluşturan kesimler arasında sosyo-ekonomik denge kurmak üzerine nitelik ifade eden konularla değer kazanmaktadır. Ayrıca sadece devletler de değil, devlet dışı kurumlar da sosyal politika yapımına katılım sağlamaktadırlar (Ersöz, 2003: 120).

Ancak devlet, toplumu oluşturan kesimler arasında ekonomik ve sosyal denge kurma çabası içindeki en büyük bir aygıt olarak sadece siyaseti ile adaletsizlikleri ve eşitsizliği gidermek, toplumun huzuru, düzeni ve barışını sağlamaya yönelik sosyal dengenin kurulması için değil ekonomik önlemleri sağlamakla da mükellef, en üst merciidir; bunun için de hukuk düzeninin kurulması gerekmektedir (Erdut, 1995: 56). Ama maalesef, diğer ülkeler ile girişilen yabancı sermaye çekme ve üretim yarışı için vergi oranlarını düşürmek mecburiyeti, ulus devletlerin sosyal refah politikalarını (eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi) yeterince yerine getirememelerine ve finansman zorlukları ile karşılaşmalarına yol açmıştır.

Dolayısıyla geniş halk kitleleri de daha fazla yoksullukla karşı karşıya kaldığı gibi, gelir dağılımı bozukluğuna yol açan bu durum, küreselleşme sürecinin de ciddi sorgulanmasına neden olmaya başlamıştır. Bu dönem içinde ücretler düşmüş, piyasalar düzensizleşmiş, artan oranlı vergiler azalmış, gelir araştırmasına dayalı faydalar da genişlemiştir. Sosyal güvenlik sistemleri zayıflamış ve kamunun sahibi olduğu ticari endüstriler ve hizmetlerse yavaş yavaş özelleştirilmiştir ve tüm bunlar Avrupa çapında yaygın şekilde görülmüştür. Halbuki sosyal politikalar, altın çağ dönemi üretken faktör olarak değerlendirilmiş idi (Özdemir, 2007: 250-251).

Ancak, üretimin küreselleşmesi ile ekonomik ve siyasal alandaki ayrışımı arttıran bu dönüşümler refah devletinin ulus-ötesi üretim rejim geçişine bir kapı araladığı gibi, küresel ekonomik güçlerin yönlendirmeleri doğrultusunda sosyal devlet politikalarını da yeniden şekillendirmek zorunda bırakmaktadır; refah devletinden rekabet devletine doğru genel bir dönüşüme netice olmaktadır (Özdemir, 2007:249). Bu durum küreselci mali kurumlar ve şirketlerine ulus devletin politik karar mekanizma ve ekonomilerine hâkim olabilmeye ve nüfuz edebilme imkânını kazandırmıştır (Temiz, 2004: 74).

Yukarılarda özetlenen; sosyalist alternatifin çöküşü küreselleşmenin bir nedeni ise, ulus devletin gerilemesi de bir sonucudur. Hem ekonomik hem siyasal ve ideolojik bir olgu olarak anlaşılması gereken küreselleşme, kuşkusuz artık refah devletinin temel bağlamıdır (Mishra, 1999: 15), sosyo-politik ekonomisidir. Bu bağlamda, küreselleşme (neo-liberalizmin ve uluslararası kuruluşların güçlenmesi, ekonomilerin bütünleşmesi, ulus-devletin zayıflaması), ulus devlette de iki konuyu gündeme getirmektedir. Birincisi, ekonomik küreselleşme ulus devletleri artık politik özerklikten yoksun bırakmaktadır (sosyal politikayı biçimlendirme yeteneğinden). İkincisi, küresel piyasalarda rekabet; sosyal koruma sistemlerini ve standartlarını aşağı çekmektedir (Özdemir, 2007: 249).

C- Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) Karşısında Sosyal Politika Niteliğinin Değişimi

Sosyal politika, kapitalist birikim sürecini benimsemiş ülkelerin toplumlarında üretimle oluşturulan katma değer toplumu kesiminde adaletli dağılımını sağlayacak politikaları içermektedir. Ancak üretimin küreselleşmesine paralel olarak artan küresel rekabet ortamı, çok uluslu şirketler ve küreselci mali kurumların politik karar mekanizmaları üzerinde hâkim durumuna gelmelerine ve sosyal refah devletlerinin vatandaşlarına sağladığı ekonomik büyümenin sonuçlarından paylaşımlarını sağlayacak sebepleri ortadan kaldırmalarına neden olmuştur. Küreselci mali kurumlar ile çok uluslu şirketlerin ulusal sosyal standartlar üzerinde gözlenen ilk baskıları da kendi hareketlerine karşı geliştirilmiş her türlü kısıtlamaları kaldırarak, daha düşük vergiler ile daha az sosyal koruma sağlayıcı sistemleri kurgulamak olmuştur. Ülkelerin ulusal sermayelerini yabancı rekabetlerden korumak amacıyla geliştirmiş olduğu ulusal birikimle korunmuş, iç piyasaya ait eski düzenlemeler ise, çok uluslu şirketlerin üretim ve finansal yapılarını küresel ölçekte dünya ile entegre ettikleri yeni (makro & mikro ölçekli) ekonomik mekanizmalara dönüşmüştür (Temiz, 2004: 74).

Çok uluslu şirketler üretimlerini daha düşük ücret ve çalışma koşullarına sahip bölgelere taşıyacağı 'sosyal damping' tehdidi ile kârlılığın artmasına ve rekabetine yol açan neo-liberal doktrinlerini piyasaya sürmüşler; ilk icraatları da bu sosyal politikalar üzerinde görülen bu baskıları olmuş; baskılar neticesinde çalışma koşulları ile birlikte ücretler ve sosyal harcamalarda aşağıya doğru bir düşüş yaşanmıştır (Mishra, 1999: 7). Bu değişimlere bağlı gelişen yeni anlayışlar ise, refah devletinin küçültülmesini ya da rolünün azaltılmasını isterken; en azından 'sosyal' sözcüğünün 'sınırlı ve sorumlu' şeklinde değiştirilmesini talep etmiştir. Kısa zamanda bu yeni anlayış, küresel liberal piyasa düzeni içinde gittikçe benimsenmesine sebep olmuştur (Özdemir, 2007: 250).

Gerçekten küreselleşme sürecinde artan rekabet piyasalarından payını almak isteyen ülkelerin hızlı ve dengesiz bir şekilde büyümeleri ülkeler arasında olduğu kadar kendi ülkelerindeki çeşitli sosyal grup ve bölgeler arasındaki gelir dağılımı ve farklılaşmasının artmasına ve dengesizliğin gittikçe büyümesine neden olmuştur. Ayrıca, doğrudan yabancı yatırımları kendi ülkelerine çekmek isteyen bu ülkelerin yüksek işgücü maliyetlerini doğuran koruyucu sosyal refah önlemlerini ve harcamalarını sürdürmelerini de zorlaştırmıştır. Bununla birlikte, ülkelerin sosyal yapılarında dalgalanmalara yol açan ve gelir dağılımı dengelerini bozan, daha eşit refah dağılımı ile birlikte işsizliğin azaltılması için yeni ekonomik düzenin olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması ve yeniden gözden geçirilmesi için küreselleşmenin sosyal boyutuna ve sosyal sorunlarına daha yoğun bir şekilde taraftar bulmaya başlamıştır (DPT, 2000: 6).

Çünkü, 20. yüzyılın sonlarından başlayarak bütün dünyaya yayılan bu süreç ile birlikte iş piyasaları deregülasyon ile düzensizleşmiş, artan oranlı vergilemeler azalıp, gelir araştırmasına dayalı yararlar da genişlemiştir. Sosyal sigortalar zayıflarken, ulus devletinin sahibi olduğu endüstriler ve hizmetler ise yavaş yavaş özelleştirilmiştir. Tüm bunlar sosyal haklar kavramlarına dayanan kurumsal refah dönemini sona erdirmiştir. Yerini; yoksulları, muhtaçları piyasa ekonomisine entegre eden, piyasa mekanizmaları aracılığı ile sosyal politikalar sunmayı amaçlayan bir 'sınırlı' devlet almıştır.

Sanayileşmiş ülkelerde devlet hem bir ekonomik aktör olarak görülmekte, hem aynı zamanda yeniden dağıtım politikaları sorumluluğunu üstlenmiş görünmektedir. Bunun nedeni, piyasanın yoksullara yönelik minimum gelir koruma sistemlerini ya da işsizlik, sağlık sigortası vb. bazı güvenceleri sağlayamamasıdır (piyasa başarısızlıkları teorisi). Sosyal politikalar, haddizatında piyasa yetersizlikleri ortaya çıkmadan önce de onları önlemek için çalışır. Sosyal politikalar olmadığında ise bunun ilk net sonucu 'yoksulluk' olarak gözlenmektedir. Bu tarz yeniden dağıtım

fonksiyonları dışında, sosyal politikalar aynı şekilde ekonomi üzerinde de pozitif etkilere sahip olmaktadır. İşgücünün kalitesine katkıda bulunmak ve iş piyasalarının esnekliği için otomatik bir düzenleyici olarak görev alma da devlet sorumluluklarındandır (Özdemir, 2007: 251).

Diğer yandan, 1980'lerden sonra Batı Ülkelerinde sosyal politika anlayışının başka bir açıdan daha değiştiği gözlenmektedir. Devlet, kendisi hizmet üretmek yerine, bu hizmetlere finansal destek sağlayarak ve düzenleyerek sorumlu olmayı bir yöntem olarak da benimsemektedir. Sosyal refah devleti hizmetlerinin yerel yönetimlere, özel sektöre ve kâr gütmeyen kuruluşlara doğru kayması sosyal politikaların sağlanmasında devletin yanında yeni bir rol dağıtımı olarak anlam kazanmıştır (Özdemir, 2004: 290).

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde gelişmiş ülkelerde uygulamaya konulan Keynesyen refah devleti ve sosyal politikaları 1960'ın ilk yıllarından itibaren yorgunluk alametleri göstermeye başlamıştır. Ulusal ekonomi temelinde yüksek ücretler, yüksek tüketim ve yüksek üretim döngüsü sistemin itici gücü olmuş; yüksek iş güvencesi ve güçlü sendikaların işyerlerini yönetilemez hale getirmesi ile verimlilikte sınıra gelinmesi bu krizin başlıca nedenleri olmuştur. Buna bir tepki olarak, katma değeri düşük emek yoğun malların üretiminin ücretlerin düşük olduğu gelişen ülkelere kayması ve 1960'ın sonlarında işçi ve öğrenci eylemlerinin yaygınlaşması ve yüksek enflasyon ve bütçe açığının artması gibi nedenler refah devletini sürdürülemez hale getirmiştir. Nihayet 1974 petrol krizi de son darbeyi vurmuş ve sistem çökmüştür.

1979'da İngiltere'de Thatcher, 1980'de ABD'de Reagan'ın iktidara gelmesiyle Keynesyen makro-ekonomik politikalar ve ulusal ekonomi anlayışı rafa kaldırılırken, neo-liberal politikalar; küresel ekonomi anlayışı, kuralsızlaştırma ve özelleştirme politikaları eşliğinde uygulamaya konulmuştur. Böylece, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik ve endüstriyel yeniden yapılanma süreci başlamıştır. Ekonomilerini ve endüstrilerini değişen şartlara uyarlama çabası içindeki, neredeyse her ülke IMF'nin istikrar tedbirlerini uygulamak ve borç almak zorunda kalmıştır. Yeni ekonomik model ve küresel ekonomiye entegrasyon sürecinde pek çok sektör ve işletmenin rekabet şansı olmadığından, bir bakıma işsizlik kalıcı hale gelirken sendikalar tasfiye olmuş; sosyal haklar ve 'sosyal devlet' de büyük ölçüde budanmıştır. Gelişen ülkelerin borçlarını ödeyemez duruma düşmesi, işsizliğin tavan yapması, gelir dağılımının bozulması ve yoksulluğun gittikçe yaygınlaşması, neo-liberalizmin ve küreselleşmenin doğrudan sonucu olmuştur. Gelişmiş ülkelerde yüksek ücretli ve yüksek güvenceli işlerin yok olması, bu işlerin yerine güvencesiz, istikrarsız ve düşük ücretli standart-dışı istihdamın yaygınlaşması gelişmiş ülkelerde orta sınıfların erimesine ve yoksulluğun bu arada ciddi artışına neden olmuştur.

Diğer yandan 1980'lerden sonra Batılı ülkelerde, sosyal politika anlayışının sosyal devletten sosyal hakların büyük ölçüde fertlerin istihdam geçimine dayalı olduğu zorunlu istihdam devletine doğru kaydığı ifade edilmiştir. Devlet, bu dönemde kendisi hizmet üretmek yerine, bu hizmetlere finansal destek sağlama ve düzenleme sorumluluğunu üstlenmiştir. Sosyal refah devleti hizmetlerinin üretilmesi yerel yönetimlere, özel sektöre ve kâr gütmeyen kuruluşlara bırakılmış böylece sosyal politikaların sağlanmasında devletin yanında yeni aktörlerde ortaya çıkmıştır. Kısaca sosyal devletin sağladığı pek çok hizmet hızla özelleştirilmiş ve sosyal haklar kavramlarına dayanan kurumsal refah dönemini sona erdirmiştir. Yerini; yoksulları, muhtaçları piyasa ekonomisine entegre eden, piyasa mekanizmaları aracılığı ile sosyal politikalar sunmayı amaçlayan bir 'sınırlı' sosyal devlet almıştır.

Öte yandan sosyal politikada ve gelir dağılımındaki eşitsizliklerin artışı ile küreselleşmenin pozitif getirileri olan nimet ve fırsatlardan faydalanamama başta olmak üzere ülke içindeki tüm insanların aynı eşit haklara sahip olamamaları son iki yüz yılın en büyük gelir farklılaşmasının yaşanmasına neden olduğu gibi, küreselleşmenin karanlık yüzünü ortaya çıkaran son yıllarda birbiri ardına gelişmeye başlayan değişimler de insanların küreselleşme hakkındaki kuşkularına esaslı bir zemin teşkil etmiştir.

Kaynakça

- Aykaç, M., Parlak, Z. ve Özdemir, S. (2009). *Küreselleşme Sürecinde Rekabet Gücünün Arttırılması ve Türkiye'de KOBİ'ler*. Yayın No: 2008-24. İstanbul Ticaret Odası Yayınları. İstanbul.
- Beveridge, W (1942). *Social Insurance and Allied Services*. London: H.M. Stationary Office.
- Clasen, J. ve Wim Van O. (2002). *Changing Principles in European Social Security*. Paper Presented at the 2nd Cost 15 Conference on Welfare Reforms for the 21st Century. Oslo. 5-6 April 2002. 1-24.
- Clasen, J. (2002). Modern Social Democracy and European Welfare State Reform. *Social Policy and Society*. 1(1).
- Çelik, A. (2005). Refah Devletinde Kriz ve Yeniden Yapılanma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. 301-320: (Çevrimiçi): [<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/9136>] (Erişim: 30 Temmuz 2024).
- Dilnot, A. (2003). *Refah Devletinin Geleceği*. 2003 (Çeviren: D. Zeynel Bakıcı) (Çevrimiçi): [<https://doczz.biz.tr/doc/237675/andrew-dilnot--refah-devletinin-gelece%C4%9Fi>].(Erişim: 30 Temmuz 2004).
- DPT 2000. *Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. DPT: 2544-ÖİK: 560. Ankara.
- Ekin, N., Alper, Y. ve Akgeyik, T. (1999). *Türk Sosyal Güvenlik Sistemi'nde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma*. İstanbul: İTO Yayınları.
- Erdut, Z. (1995). Sosyal Politikada Çağdaş Gelişmeler. *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*. 2(1). 55-78.
- Erdal, S. (2012). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti Uygulamaları Açısından İsveç Modelinin Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Maliye Ana Bilim Dalı. İzmir.
- Ersöz, H. Y. (2003). Doğuştan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü. *İktisat Fakültesi Mecmuası*. 53(2). 119–144.
- Esping-Andersen, G. (2002). *Why We Need a New Welfare State?* Gösta Esping Andersen (ed.) Chapter 1: Towards The Good Society Once Again. Gösta Esping Andersen. New York: Oxford University Press.
- Giddens, A. (1998). *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. Cambridge. Polity Press.
- Ginsberg, L. (1998). *Conservative Social Welfare Policy: A Description and Analysis*. Chicago: Nelson-Hall Press.
- Greve, B. (1998). *Historical Dictionary of the Welfare State*. London: The Scarecrow Press.
- Held vd. (1999). *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Stanford University Press. Edited by David Held, Anthony McGrew, David Goldblatt, Jonathan Perraton.
- Held, D. (2005). *A Globalizing World? Culture, Economics, Politics*. Edited by David Held, Taylor ve Francis e-Library.
- Jansen, T. (1999). *European Identity and/or the Identity of the European Union, Reflection on European Identity*. European Commission Working Paper.
- Kazgan, G. (2005). *Küreselleşme ve Ulus-Devlet: Yeni Ekonomik Düzen; Ne Getiriyor? Ne Götürüyor? Nereye Gidiyor?* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kessler, G. (1945). *İçtimai Siyaset*. Çeviren: Orhan Tuna. İstanbul: Milli Mecmua Basımevi. Gençlik Kitabevi Neşriyatı.
- Koray, M. (2000). Küreselleşme. *Birikim Dergisi*. 138. 55-66.

- Koray, M. (2002). *Avrupa Toplum Modeli? (Nereden Nereye)*. İstanbul: TÜSES Yayınları.
- Koray, M. (2007). Sosyal Politikanın Anlamı ve İşlevini Tartışmak. *Çalışma ve Toplum*. 4. 19-56.
- Mishra, R. (1999). *Globalization and the Welfare State*. Massachusetts: Edward Elgar Publishing Lmt.
- Özbek, N. (2002). Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Sosyal Devlet. *Toplum ve Bilim*. 92. 7-33.
- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*. Yayın No: 57. İstanbul Ticaret Odası (İTO) Yayınları.
- Özdemir, S. (2004). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi.
- Özsuca, Ş. T. (2003). Yapısal Uyum, Küresel Bütünleşme ve Refah Devleti. *Kamu-İş, İş Hukuku ve İktisat Dergisi*. 7(2). 227-237. [<https://www.tuhis.org.tr/pdf/7217.pdf>]. Erişim: (30 Temmuz 2024).
- Parlak, Z. (2000). *Yeni Uluslararası İş Bölümü Yaklaşımının Eleştirel Bir Değerlendirilmesi: Prof. Dr. Nusret Ekin'e Armağan*. TÜHİS Yayınları. No:38. Ankara.
- Piyal, B. (2000). Sosyal Güvenlik Reformu ve SSK Gerçeği. *Sendikal Notlar*. 6. 87-109.
- Piachaud, D. (2020). Social Security: Past, Present and Future. *LSE Public Policy Review*. 1(2). 1-11. (Çevrimiçi): [<https://ppr.lse.ac.uk/articles/10.31389/lseppr.7>].(Erişim: 30 Temmuz 2024).
- Pierson, C. (2004). *The Modern State*. The Second Edition. Taylor ve Francis Library.
- Rosanvallon, P. (2004). *Refah Devletinin Krizi*. Dost Kitabevi Yayınları. Ankara.
- Şenkal, A. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Şenkal, A. (2018). *Küresel Sosyal Politika*. İstanbul: Umuttepe Yayınları. Kocaeli.
- Temiz, H. E. (2004). *Küreselleşmenin Sosyal Boyutları ve Türkiye Açısından Etkileri*. İzmir: Birleşik Metal İşçileri Sendikası Yy.
- Tokol, A. ve Alper, Y. (2018). *Sosyal Politika*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Yorgun, S. (2013). Sosyal Politika Açısından 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu. *Çalışma ve Toplum*. 4. 357-380.
- Zengingönül, O. (2007). *Küreselleşme: Yoksulluk, Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde*. Ankara: Barış Yayınları.

